

Економічні чинники концентрації виробництва в Україні

У статті узагальнені інвестиційні напрями зростання концентрації виробництва. Досліджені рівні впливу матеріало-, зарплато-, енергомісткості та фондоемності видів економічної діяльності в Україні на стан інвестиційної активності та процеси концентрації.

Ключові слова: матеріаломісткість, зарплатомісткість, електромісткість, фондоемність, види економічної діяльності, види промислової діяльності.

В статье обобщены инвестиционные направления роста концентрации производства. Исследованы уровни влияния материало-, зарплато-, энергоёмкости и фондоемкости видов экономической деятельности в Украине на состояние инвестиционной активности и процессы концентрации.

Ключевые слова: материалоемкость, зарплатоемкость, электроёмкость, фондоемкость, виды экономической деятельности, виды промышленной деятельности.

Investment directions of growth of concentration of production are generalized in the article. Level of influence of resource, salary, energy and fund capacity of different types of economic activity in Ukraine on the state of investment activity and processes of concentration is investigated.

Keywords: resource capacity, salary capacity, energy capacity, fund capacity, types of economic activity, types of industrial activity.

Постановка проблеми. За весь період існування ринкового середовища в Україні розвиток підприємств відбувався шляхом консолідації активів і, як наслідок, концентрації виробництва. В основі процесів концентрації виробництва лежить низка чинників, які враховуються при прийнятті будь-якого стратегічного рішення. До таких чинників найперше відносяться політичні, економічні, ринкові, галузеві та мікроекономічні чинники конкретного суб'єкта господарювання. Кожна група чинників має різний вплив на обсяги та динаміку процесів концентрації для різних видів економічної діяльності. Однак визначальними серед означених груп є ринкові та галузеві чинники. Ринкові чинники дозволяють оцінити доцільність діяльності визначеного виду, а галузеві – її ефективність та відповідність інтересам власникам.

На сьогодні дослідження груп чинників, які впливають на процеси концентрації виробництва, не є новими, однак постійні динамічні зміни умов господарювання впливають на ефективність діяльності у відповідній галузі, а отже і на процеси концентрації.

Мета статті. На основі порівняльного аналізу виявити чинники, які найбільше впливають на процеси концентрації виробництва різних видів економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Концентрація виробництва відбувається шляхом:

- 1) модернізації діючих виробничих потужностей;
- 2) будівництва нових виробничих потужностей;
- 3) зростання рівня спеціалізації виробництва шляхом структурних зрушень асортименту, розширення профільних виробничих активів;
- 4) злиття профільних підприємств;
- 5) поглинання підприємств конкурентів.

Реалізація кожного зі шляхів концентрації виробництва відбувається з використанням як загальних, так і специфічних елементів механізму інвестиційної діяльності.

Результатами реалізації кожного напрямку є як економічні, так і особисті наміри власників. Зокрема, до економічних чинників концентрації слід віднести зростання рівня концентрації виробництва та концентрації на ринку, знищення конкурента, домінування на ринку, збільшення рівня інвестиційної привабливості підприємства тощо.

При прийнятті рішення про доцільність діяльності в даній галузі необхідним є використання порівняльного аналізу, який дозволить виявити міру задоволення комерційних інтересів інвесторів. В інвестиційному менеджменті виокремлюються декілька способів розміщення вільних грошових коштів, які є альтернативними при прийнятті рішення щодо інвестування. Серед найпоширеніших із них слід виділити такі: вкладання грошей на депозитний вклад у національній, іноземній валюті, золоті; валютообмінні операції; придбання корпоративних облігацій; придбання акцій; придбання промислової нерухомості і здавання її оренду тощо. Кожний із визначених способів має різні критеріальні ознаки порівняння, до головних з яких відносяться: дохідність, ліквідність, ризиковість.

Дохідність – це додатковий грошовий потік, очищений від витрат.

Ліквідність – це здатність до швидкого перетворення активу в гроші.

Ризиковість – це невизначеність умов діяльності, яка може стати причиною отримання збитків.

Дохідність за різними альтернативними варіантами інвестування коштів матиме різне числове значення, а відповідно і буде причиною переливу капіталу між ними. Однак з урахуванням різної психології інвестора (консервативні, ризиковані) та інших, окрім дохідності, критеріїв інвестування в економіці відбувається певне вирівнювання умов інвестування у різні альтернативні варіанти, що й зумовило однакову представленість інвестора у різних варіантах інвестування та різних сферах економічної діяльності.

Таблиця 1. Порівняння критеріїв основних напрямів розміщення вільних грошових коштів потенційного інвестора

Напрями	Дохідність	Ліквідність	Ризик
Плаваюча дохідність			
Інвестування в розвиток підприємства	Рентабельність	Низька	Залежно від виду економічної діяльності
Валютообмінні операції	Різниця ціни придбання та ціни купівлі валюти	Висока	Зміна ціни валюти
Придбання акцій	Дивіденди. Різниця ціни акції	Залежно від рейтингу	Залежно від рейтингу, виду діяльності, іміджу емітента
Фіксована дохідність			
Депозитний вклад у національній валюті	Депозитна ставка	Середня	Низький
Депозитний вклад в іноземній валюті	Депозитна ставка. Зміна валютного курсу	Середня	Девальвації іноземної валюти
Депозитний вклад у золоті	Депозитна ставка. Зміна ціни золота	Середня	Зниження ціни золота
Придбання корпоративних облігацій	Процент дохідності	Середня	Низький
Придбання промислової нерухомості і здавання її в оренду	Орендна плата	Низька	Високий

Таблиця 2. Дохідність альтернативних видів інвестування в 2012 році

Рентабельність операційної діяльності, %	Зміна курсу USD/UAH, %	Дивіденди, %	Депозитна ставка за вкладами в грн., %	Депозитна ставка за вкладами в \$, %	Депозитна ставка в золоті, %	Процент за облігаціями, %
Від -5 до 40%	0,2	0	16-18	8-10	6-8	11-15

Таблиця 3. Індекси цін виробників [1]

Види діяльності	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	126,2	142,1	111,4	149,3	146,0	88,0
Сільськогосподарське виробництво	138,0	110,3	106,4	130,0	113,6	106,8

На сьогодні серед усіх альтернативних варіантів інвестування найвищу дохідність має діяльність у сфері сільськогосподарського виробництва, добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних.

Отже, за даними табл. 2, серед альтернативних напрямів отримання дохідності на вкладений капітал виробнича діяльність у сфері високорентабельних виробництв у найбільшій мірі відповідає економічним інтересам інвестора.

З огляду на прибутковість видів економічної діяльності в сфері сільського господарства та добуванні корисних копалин, крім паливно-енергетичних, слід відмітити, що основним чинником, який забезпечував зростання дохідності даних видів економічної діяльності, є зростання ціни виробника даної продукції. Так, за даними Держкомстату України, в галузі добування корисних копалин щорічне зростання цін на її продукцію становило від 11 до 49% (за виключенням 2012 року) при зниженні або незмінності кількості продукції, що добувається (табл. 3).

Однак, як зазначалося вище, висока дохідність, як правило, прямо пропорційна високому ризику діяльності. Зокрема, в аграрному виробництві це природно-кліматичні ризики, цінові ризики, ризики зміни зовнішнього попиту, що зумовлює коливання рівня прибутковості діяльності підприємств даної сфери за регіонами, за роками тощо.

До групи видів діяльності, які за період 2007–2012 років відзначаються тенденціями зростання прибутковості діяль-

ності, відносяться більшість видів економічної діяльності в Україні. Не вдаючись в причини зростання прибутковості операційної діяльності (зростання ціни, зниження витрат, зростання обсягу виробництва, структурні зміни), на основі тенденцій її зростання можна заявляти про ті види економічної та промислової діяльності, які дозволять їхнім власникам досягти найшвидшої окупності вкладених в їхній розвиток коштів (рис. 1).

Інвестиційна привабливість виду економічної діяльності визначається не лише додатковим грошовим потоком, який буде генерований протягом відповідного періоду, а й структурою витрат, які понесе потенційний інвестор у процесі виробничої діяльності. Структура та величина витрат визначають міру залежності виробника від стану економіки його партнерів. Кожний із партнерів підприємства формує свою частку в ціні реалізації готової продукції. Тому наявність альтернативності в партнерстві, достатність обсягів ресурсів, що ними поставляється, стабільність середовища діяльності партнерів, сталість умов партнерських взаємовідносин визначають активність інвестиційних процесів, а відповідно і темпи та обсяги концентрації виробництва.

Матеріаломісткість виробництва характеризує міру залежності даного виробництва від матеріальних факторів виробництва, куди у відповідності з методиками калькулювання продукції відноситься використана сировина, матеріали, комплектуючі, тара, паливно-енергетичні ресурси, які вико-

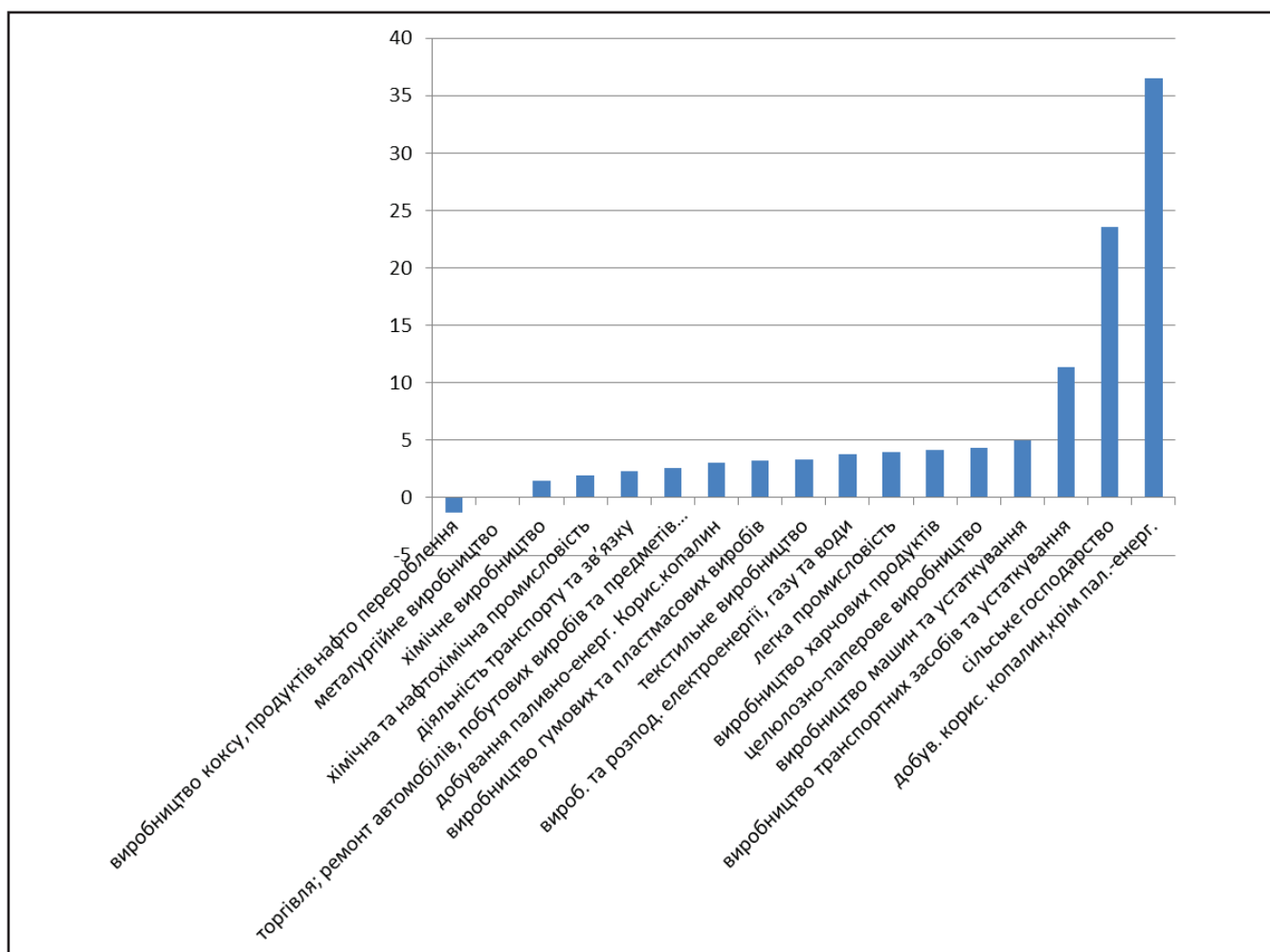

Рисунок 1. Рентабельність операційної діяльності видів економічної діяльності в Україні в 2012 році

ристовуються на підприємстві. Значна частка матеріальних ресурсів у ціні реалізації продукції ставить виробників відповідної продукції в залежність економіки стану ринку виробників матеріальних ресурсів. Доступ до джерел матеріальних ресурсів визначає обсяги та наслідки процесів концентрації в галузях переробної промисловості.

Окрім того, в переробній промисловості доступ до джерел сировини є одним з основоположних чинників консолідації активів та централізації управління. Слід відмітити, що міра активності процесів консолідації визначається природою походження сировини. Природний характер сировини, її обмеженість, географічна нерівномірність розташування зумовлюють активний попит на неї. До таких галузей відносяться металургійна, харчова. В даних галузях промисловості консолідація активів відбувається по вертикальному типу, мотивом якої є доступ до сировинних ресурсів. Доступ до джерел сировини виступає основним чинником потенціалу концентрації виробництва для таких галузей промисловості.

Ті галузі промисловості, які в процесі виробничої діяльності використовують штучну сировину (хімічна, частково легка та текстильна промисловість), не є особливо залежними від об'єктивних ризиків діяльності виробників сировини. В таких галузях консолідація активів відбувається здебільшого по го-

ризонтальному типу, а мотивом її є активний попит споживача. Концентрація виробництва є результатом процесів злиття, поглинання, приєднання профільних підприємств.

За даними 2012 року, види економічної діяльності в Україні мають різну частку матеріальних ресурсів у ціні реалізації продукції. Так, найбільш матеріаломісткими видами діяльності були виробництво коксу, сільськогосподарське виробництво, виробництво гумових та пластмасових виробів. Основна частка видів економічної діяльності має матеріаломісткість виробництва на рівні 0,40 грн. – 0,60 грн. (рис. 2).

Отже, для більшості видів промислового виробництва частка сировинних видів економічної діяльності становить близько половини вартості продукції переробних галузей.

Витрати на оплату праці в усіх видах промислової діяльності України становлять частку, яка значно менша, ніж в європейських країнах. Так, у добувних галузях промисловості така частка становить 2–5% у ціні реалізації продукції. Найбільшу частку оплати праці мають ті види діяльності, які надають послуги (діяльність транспорту та зв'язку – 29%). У більшості видів промислового виробництва частка заробітної плати становить 5–11% ціни реалізації відповідної продукції (рис. 3).

Такий стан оплати праці на промислових підприємствах України є, з одного боку, причиною низької купівельної спро-

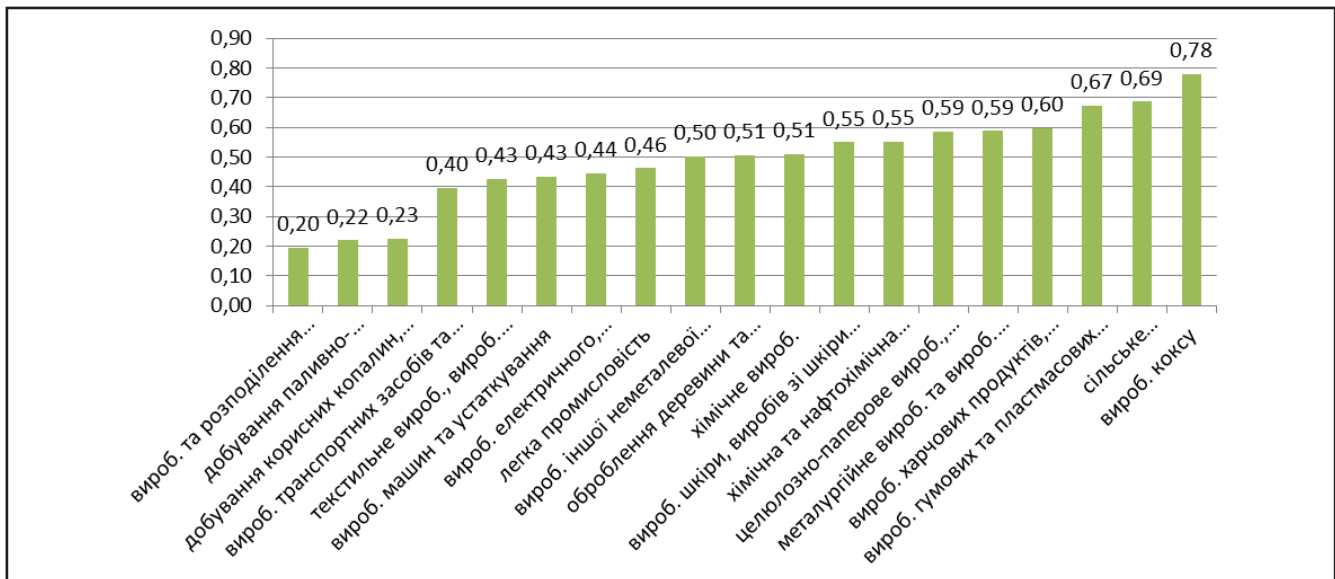

Рисунок 2. Матеріаломісткість виробництва, грн./грн. [1]

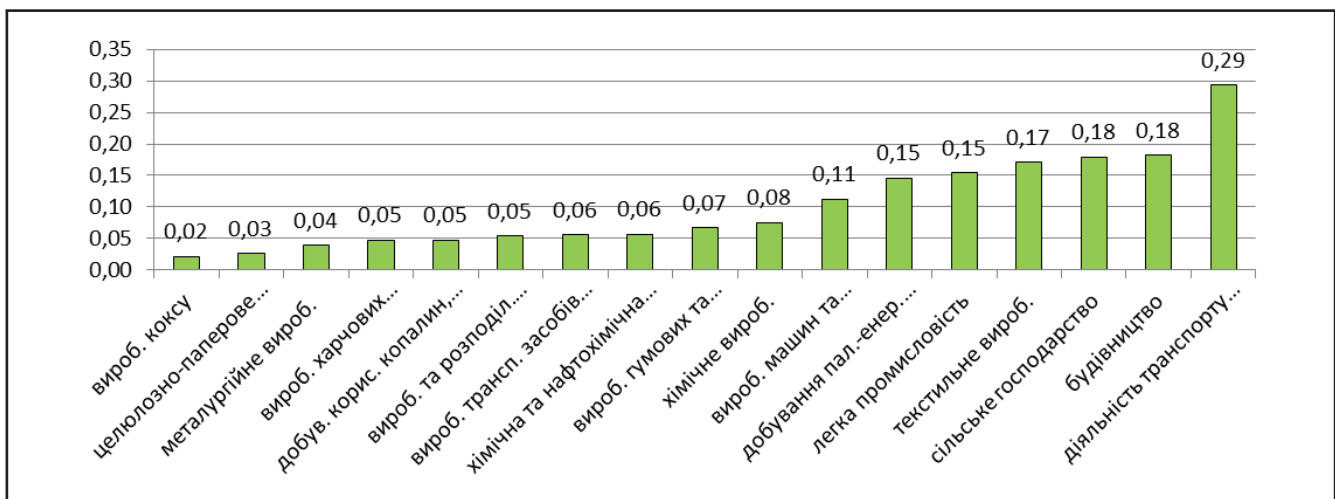

Рисунок 3. Зарплатомісткість виробництва, грн./грн. [1]

можності більшої частини населення України, а з іншого боку, привабливим фактором для зростання участі іноземного інвестора в процесах концентрації експортноорієнтованих видів виробництва. Прикладом таких процесів є легка, харчова промисловість, сільське господарство, в яких частка іноземного інвестора обумовлена значним потенціалом експорту продукції даних видів діяльності.

Серед економічних чинників привабливості видів економічної діяльності для реалізації процесів концентрації в Україні слід відзначити відносно низьку їх енергоємність. Так, щодо споживання електроенергії, то варто відзначити обернену його залежність до витрат на оплату праці. Так, незначна частка споживання електроенергії має місце у тих виробництвах, які мають значний обсяг ручної праці та механічних пристроїв. Найбільша частка споживання електроенергії має місце при виробництві продукції харчової промисловості де частка витрат на оплату праці в структурі ціни реалізації продукції була низькою, що відповідає логіці взаємозв'язків між економічними категоріями.

Для видів діяльності зі значною часткою енергетичних ресурсів у ціні реалізації готової продукції важливим чинником концентрації є стан економічних процесів в енергогенеруючих галузях виробництва. Мова йде як про достатність ціни для задоволення їх комерційних інтересів, так про відсутність будь-яких ризиків для їх діяльності.

До чинників, які визначають доцільність концентрації виробництва, відносяться сума капітальних витрат та частка витрат на відшкодування вартості основних засобів в ціні реалізованої продукції. Показником, який засвідчує ефективність використання основних засобів у процесі виробничої діяльності, є фондоємність виробництва. Чим нижчою є фондоємність, тим більша ефективність використання основних засобів підприємства, а відповідно нижчими будуть інвестиційні витрати інвестора в процесі діяльності підприємства.

За рівнем фондоємності виробництва більшість видів діяльності в Україні є галузями зі значним обсягом основних засобів (рис. 5). До галузей із високою фондоємністю відносяться ті із них, коефіцієнт завантаження виробничих по-

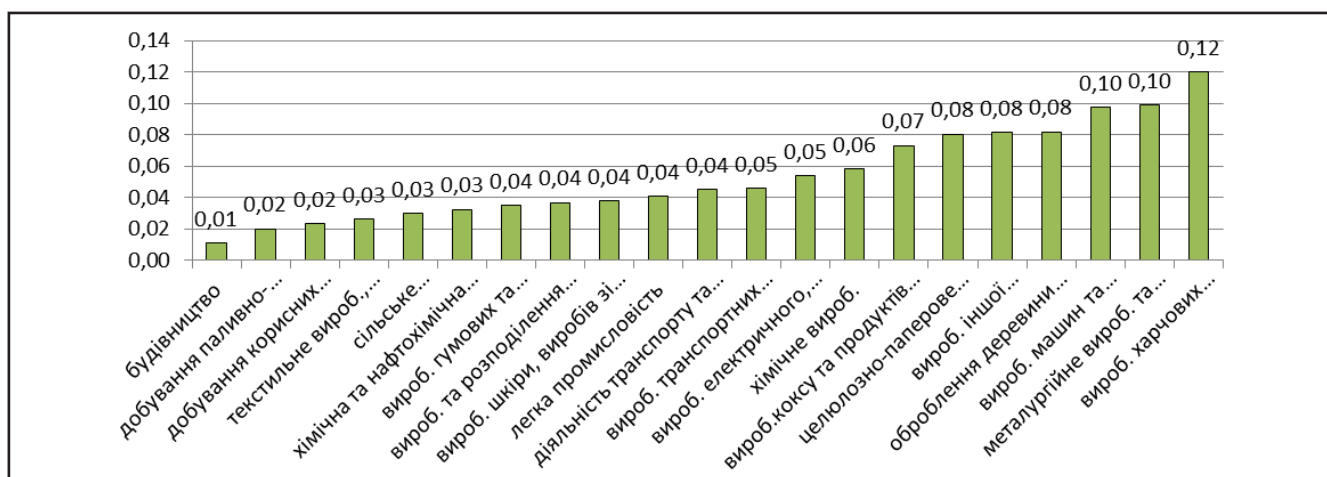

Рисунок 4. Електроємність виробництва, грн./грн. [1]

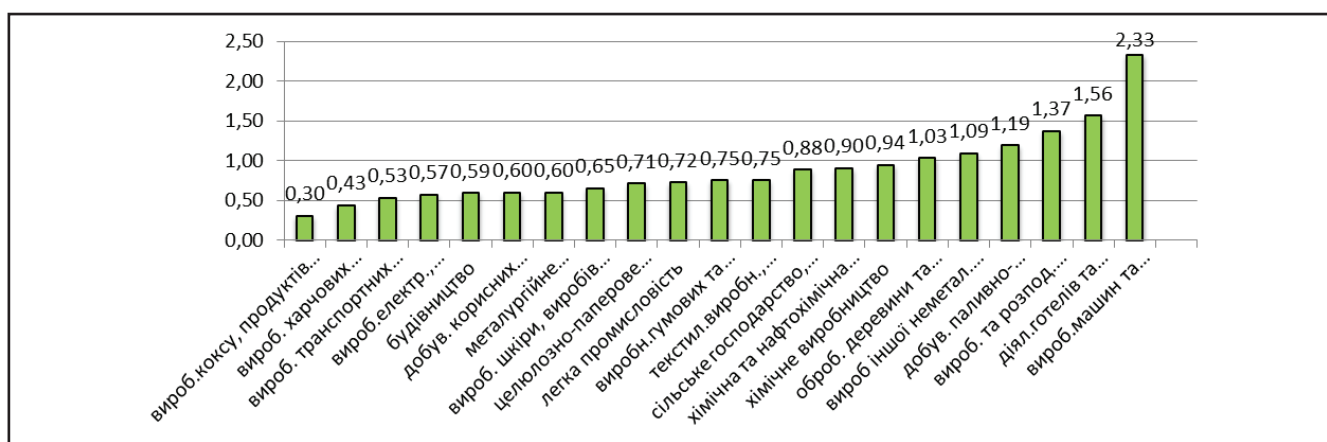

Рисунок 5. Фондоємність видів діяльності в Україні, грн./грн. [1]

тужностей в яких є незначним. Нереалізований виробничий потенціал розвитку таких галузей формує умови для зростання фондоємності виробництва, що збільшує собівартість продукції та негативно впливає на формування ціни реалізації готової продукції.

У процесах консолідації активів та концентрації виробництва фондоємність відноситься до показників, зростання яких стримує інвестиційну активність.

Отже, враховуючи той факт, що придбання основних засобів здійснюється за рахунок власних чи то позичених коштів,

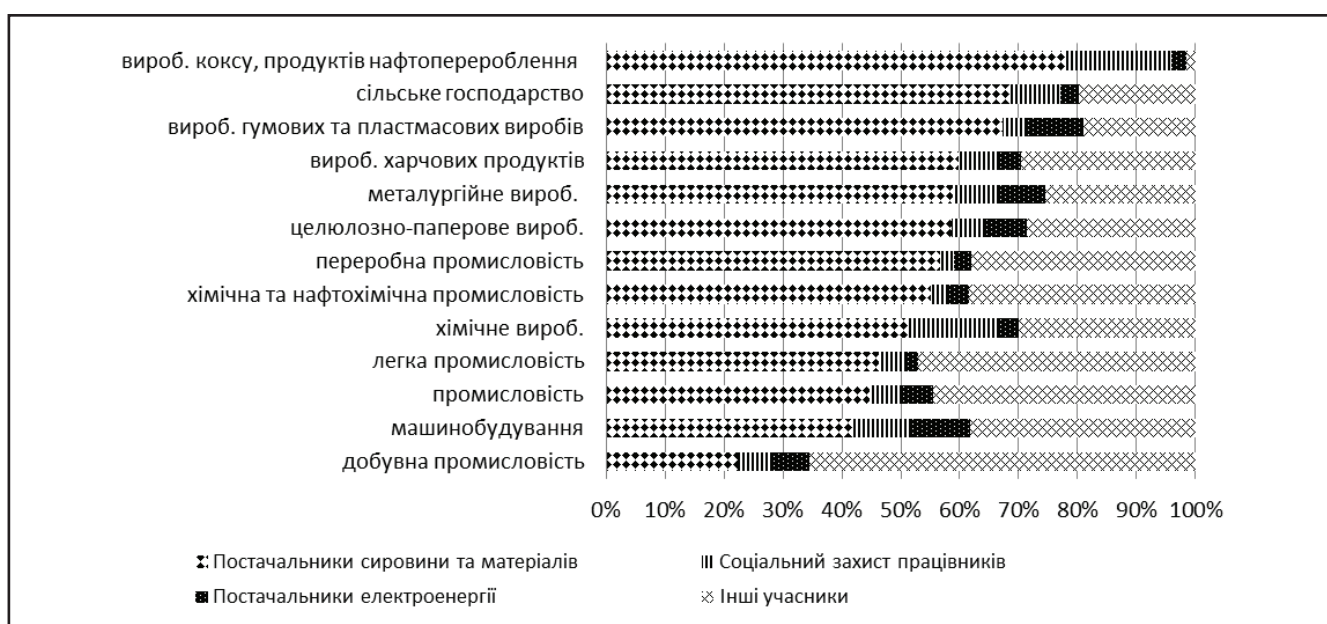

Рисунок 6. Учасники формування ціни реалізації продукції

при незначній фондоємності невисока рентабельність дозволяє спрямувати більшу частину прибутку на виплату дивідендів, аніж при високій фондоємності та високій рентабельності. Даний факт є частковим поясненням привабливості для інвестування у види діяльності з незначною фондоємністю.

Висновок

Проведене дослідження чинників впливу на процеси концентрації у різних видах економічної діяльності та їх участі у процесі формування ціни реалізації готової продукції дозволило зробити такі висновки:

1. Для підприємств з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, сільського господарства, виробництва гумових та пластмасових виробів, виробництва харчових продуктів та напоїв, металургійного, целюлозно-паперового, хімічного та нафтохімічного виробництва основним чинником концентрації є доступ до джерел сировини та матеріалів.

Ціна реалізації готової продукції підприємств даних видів діяльності більш ніж на 50% визначається умовами спів-

праці з постачальниками сировинних та матеріальних ресурсів. Залежність від наявності достатніх обсягів сировини та умов співпраці з постачальником визначає доцільність та ефективність концентрації.

2. У легкій, добувній промисловості та машинобудуванні чинники концентрації є інші, ніж ті що досліджувалися. Так, у легкій промисловості та машинобудуванні це рівень конкурентоспроможності та попит на продукцію даного виробництва, у добувній – система державного регулювання.

3. Концентрація у галузях промислової діяльності зі шкідливими умовами праці робітників (хімічне виробництво, виробництво коксу) відбувається з урахуванням можливого її впливу на зміну фонду оплати праці та ЄСВ.

Список використаних джерел

1. Промисловість України у 2007–2011 роках. Статистичний збірник. [Електрон. ресурс] – Державна служба статистики. – К.: 2013. – 307 с. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 339.923

Н.В. СЕМЕНЧЕНКО,

д.е.н., доцент, професор, Національний технічний університет України «КПІ»

Глобалізація світових економічних процесів та її вплив на економічну безпеку підприємств України

Досліджується поняття глобалізації та її вплив на економічну діяльність підприємств в Україні. Доводиться безперечно актуальність поняття «глобалізація» для економістів усього світу, оскільки це процес переходу економік окремих країн до економіки міжнародного масштабу. Зазначено, що основним завданням досліджень є розгляд різноманітних поглядів, доводів на користь і проти глобалізації, пошук та оцінювання можливих шляхів вирішення проблем, що виникають в Україні у зв'язку з глобалізацією. Оскільки глобалізація розповсюджує конкурентну боротьбу на всіх учасників, що призводить до знищення малого бізнесу та зниження рівня життя населення, визначається найважливіше завдання міжнародної політики – створення позитивного ефекту глобалізації для якомога більшої кількості країн світу, не виключаючи слабкі та економічно нерозвинені. Аналізується складність та суперечливість глобалізаційних тенденцій разом із можливими позитивними наслідками та рекомендаціями щодо рішень на державному рівні для створення умов ефективного функціонування підприємств та їх економічної безпеки.

Ключові слова: глобалізація, капітал, ефект, тенденція, транснаціональна корпорація, інтеграція, мікропроцеси, макросередовище, ресурси.

Исследуется понятие глобализации и ее влияние на экономическую деятельность предприятий Украины. Доказывается бесспорная актуальность понятия «глобализация» для экономистов всего мира, поскольку это процесс перехода отдельных стран к экономике международного масштаба. Отмечено, что основной задачей исследований является рассмотрение различных точек зрения, доводов за и против глобализации, поиск и оценивание возможных путей решения проблем, которые возникают в Украине в связи с глобализацией. Поскольку глобализация распространяет конкурентную борьбу на всех участников, что приводит к уничтожению малого бизнеса и снижению уровня жизни населения, определяется самая важная задача международной политики – создание позитивного эффекта глобализации для как можно большего количества стран мира, не исключая слабые и экономически не развитые. Анализируется сложность и противоречивость глобализационных тенденций вместе с возможными позитивными последствиями и рекомендациями относительно решений на государственном уровне для создания условий эффективного функционирования предприятий и их экономической безопасности.